

«ЯПОНСЬКИЙ ШПИГУН» або СУМНА ДОЛЯ ЧЕКІСТА

...З протоколу допиту колишнього есера, колишнього члена ВКП(б), колишнього чекіста і колишнього начальника Південно-Західної залізниці Феодосія Івановича Слюсаренка (4-5 серпня 1937 року):

“Слідчий: На попередніх допитах ви приховали від слідства свої зв'язки з японською розвідкою. Тепер це підтверджуєте?

Підслідний: Зв'язки з японською розвідкою я заперечую.

Слідчий: Слідство має неспростовні матеріали про ваше співробітництво з японськими розвідувальними органами. Рекомендуємо одверто зізнатись і розповісти про свою шпигунську діяльність.

Підслідний: Ні до яких японських розвідувальних органів я не причетний і ніякою шпигунською діяльністю не займався.

Слідчий: В Японії ви бували?

Підслідний: Так, там я побував двічі.

Слідчий: Коли і в яких містах?

Підслідний: Першого разу я був у Японії в 1913 році в м. Нагасакі, коли працював кочегаром на пароплаві «Нижній Новгород», що належав компанії добровільного флоту”.

Тимчасово поставимо умовні три крапки на тексті протоколу допиту у спецкорпусі НКВС Київської тюрми. Щоб пояснити, ким був і що встиг зробити від народження до перших відвідин Японії Феодосій (за місцевою говіркою — Тодосій) Слюсаренко. Сам він українець, народився 27 січня 1987 року в с. Ярмолинці Гайсинського району на Вінниччині (за новим адміністративним поділом). Чи довелося йому навчатися у школі — невідомо. У кримінальній справі знайшлися свідчення, що сім'я Слюсаренків була чималенькою — аж 9 дітей. До 1904 року Феодосій трудився з батьком, вирощував хліб.

Вдачу, мабуть, мав неспокійну й бунтівну. Бо не всидів на місці і подався у краї далекі — аж до Одеси. Тут улаштувався учнем матроса на пароплаві, оволодів професією слюсаря. Учорашній гречкосій включився і в політичну діяльність, почав відвідувати гурток есерів. Партії, яка, на думку багатьох, була виразником ідеології селянства (потім Слюсаренку про це пригадають!). Проте невдовзі розчарувався в тактиці і діях есерів. Брав Феодосій Іванович участь у страйках одеських моряків, які відбулися у травні 1905 року, інших акціях протесту. Тодішнім органам влади це, звісно, не дуже сподобалось.

За підозрою у політичній неблагонадійності Ф.І.Слюсаренка заарештовують і виселяють з Одеси. Можна лише здогадуватись, скільки

шуму серед місцевих жителів і горя для сім'ї наробила звістка, що Феодосія етапом відправили в гайсинську тюрму. Правда, довго він тут не просидів — близько 2-х місяців. Потім відбув у адміністративне заслання до Забайкалля.

Про той період життя Ф.Слюсаренка читаємо у спогадах М.І.Лебедева. «У місто Бодайбо — центр Вітимо-Атикминського золотопромислового округу, — пише він, — я приїхав пізньої осені 1911 року з Іркутська, куди потрапив з каторги, яку мені, матросу Балтійського флоту, «приписали» за участь у Кронштадтському повстанні 1905 року.

По приїзді увечері другого дня пощастило познайомитися з трьома товаришами-більшовиками Батанцевим, Слюсаренком та Підзаходниковим. Усі вони були заводськими робітниками-слюсарями. Невдовзі подружилися міцно: назавжди. Ми, переслідувані поліцією, гноблені владою, прагнули включитися в активну партійну роботу. І зуміли цього добитися».

Слюсаренко і Лебедев працювали у механічній майстерні Лензолота (Ленського золотопромислового товариства) — найкрупнішого у Східному Сибіру. Умови праці, життя, харчування були вкрай поганими. Терпець робітників, врешті, увірвався. Почалися масові протести, страйки. Слюсаренка обрали членом страйккому. Він став одним з найактивніших оборонців прав трудящих. Вийшов з іншими на демонстрацію протесту. Місцева влада 5 квітня 1912 року відповіла на це вогнем з гвинтівок. Було вбито й поранено майже 500 робітників і членів їхніх сімей.

Про криваву розправу Лебедеву й Слюсаренку вдалося повідомити громадськість Петербургу. Ленські події сколихнули проти самодержавства всю прогресивну Росію.

Як відомо, насильство, терор одних роблять рабами, слухняними підданими будь-якого диктатора чи влади. Людей мужніх, твердих, стійких — борцями на все життя. У молоді роки Феодосій Іванович пройшов школу ненависті й пригнічення, яка загартувала його на все життя.

Там, в Сибіру, як свідчать матеріали його кримінальної справи за № 47482, що зберігається в архіві СБ України, на боротьбу з ладом, що існував, віднині були вже направлені всі його помисли і вчинки. Перебрався до Владивостока і влаштувався кочегаром на пароплав «Нижній Новгород», який незабаром зробив зупинку у порту Нагасакі.

Пароплавом майбутній «японський шпигун» дістався Одеси, а звідтіль — Петрограда. Тут почав вести підпільну роботу в робітничих гуртках. З початком Першої світової війни у 1914 році був мобілізований як шофер в армію і відправлений на фронт. І тут провадив своє, агітуючи солдат за поразку царизму у війні. До лютого 1917 року підтримував зв'язки з парторганізацією у м. Петрограді. Після повалення самодержавства Ф.І.Слюсаренко командується до Мінська, де його обирають членом губкому РСДРП(б). Тут він узяв участь в організації 101-го і 284-го полків Червоної гвардії...

Але повернемося до протоколу допиту Ф.І.Слюсаренка 4-5 серпня 1937

року. Як видно з його розповіді, вдруге в Японії Слюсаренко побував у 1927 році. Його, голову правління Уссурійської залізниці, відправив туди у відрядження з групою фахівців Далекосхідний крайвиконком. Феодосій Іванович одержав завдання ознайомитися з досвідом роботи залізничного транспорту у цій країні.

По приїзді в Японію вся делегація вирушила в Токіо і розмістилася в готелі. Слюсаренко і голова правління Забайкальської залізниці Артемов, котрий також входив до складу делегації, відвідали міністерство залізниці Японії. Тут ознайомилися з організацією керівництва роботою цією галуззю, а згодом відвідали Осацький, Кіотський, Токійський залізничні вузли, а також паровозоремонтні майстерні...

“Слідчий: Яке прізвище перекладача?

Підслідний: Нас супроводжував Хіросімо.

Слідчий: Ще раз пропонуємо почати давати одверті показання про вашу причетність до японських розвідувальних служб.

Підслідний: До японських розвідувальних служб я не причетний і мені немає про що свідчити.

Слідчий: Ви кажете неправду. Ви були зв'язані з Хіросімо по розвідувальній роботі. Дайте одверті відповіді на поставлені запитання, а саме про вашу причетність до японської розвідки.

Підслідний: Ніяких зв'язків з Хіросімо по розвідувальній роботі у мене не було...”

Знову зробимо невеличку зупинку на цьому місці допиту, що тривав упродовж 4-5 серпня 1937 року. Пояснимо, що передувало другому приїзду Слюсаренка до Японії.

Після жовтня 1917 року Раднарком прийняв ряд декретів, у тому числі про створення Всеросійської надзвичайної комісії по боротьбі з контрреволюцією та бандитизмом, її головою було призначено Ф.Е.Дзержинського. Слюсаренка також зараховують до її складу. Вже з 1918 року він займав у ній ряд відповідальних посад: керуючого справами, заступника начальника відділу по боротьбі зі спекуляцією на транспорті. Він близько знайомиться з Дзержинським, який його, як свідчать документи, дуже цінував. Тож і не дивно, що коли Дзержинського направили в Україну для наведення порядку на залізницях, він узяв із собою і Ф.І.Слюсаренка. Навесні 1920 року, під час наступу легіонерів Пілсудського на Київ, був посланий великий загін на чолі з Ф.Е.Дзержинським. Слюсаренку також знайшлася робота. З вересня 1920 року він займав посаду начальника дорожньо-транспортної ЧК, а за сумісництвом ще й комісара Південно-Західної залізниці. Дзержинського 14 квітня 1921 р. призначають за сумісництвом наркомом шляхів сполучення. Після скасування інституту комісарів за особистою вказівкою Ф.Е.Дзержинського Слюсаренко призначається помічником повноважного представника ОДПУ по Правобережній Україні. У 1923 році його переводять на роботу до Москви на

посаду начальника двох дорожньо-транспортних відділів ОДПУ — Московсько-Казанської і Північної залізниць.

Але перед цим трапилася подія, яка потім негативно вплинула на все подальше життя Феодосія Івановича. На X з'їзді партії у 1921 році, делегатом якого його обрали, він голосував за запропоновану Троцьким резолюцію про профспілки. Таке не прощалося. В особистій справі Ф.І.Слюсаренка віднині про цей факт з'явилася «інформація для роздумів».

Хоч як би там було, а вже у 1924 році його вивели з кадрового складу ОДПУ і взяли на спеціальний облік. Як справлявся Слюсаренко зі своїми обов'язками? Варто взяти до уваги особливості того періоду. Загальновідомо, до якого жахливого стану дійшов залізничний транспорт країни за роки Першої світової і громадянської воєн. Голод, холод, інфляція викинули на станції маси людей. Бандитизм, спекуляція, шахрайство, антисанітарія... Все, що могло бути найогиднішим, найнебезпечнішим для нового ладу, осідало на залізницях і вокзалах, загрожуючи міцно і надовго заповнити життєво важливі артерії держави. Особливої гостроти ситуація набула в Україні.

За цих умов вимагались рішучість, сміливість, навіть жорстокість для наведення порядку на сталевих магістралях. Недаремно наркомом залізничного транспорту було призначено Ф.Е.Дзержинського. У ті нелегкі часи Слюсаренко виявив себе якнайкраще. Свідчення тому — грамоти, іменна зброя, годинники, якими його нагороджували. У 1922 році Ф.І.Слюсаренко одержав знак «Почесний чекіст» за № 15. Тоді це щось та значило. Скажімо, протягом 2-х років йому доплачували кожного місяця по 30 карбованців. Його нагороджували орденами Червоного прапора і Червоної Зірки. Він мав іменну шаблю з золотою монограмою — за організацію у Мінську полків Червоної гвардії, браунінг з монограмою від Дзержинського. Удостоївся й знака «Почесний залізничник».

У заяві на адресу КДБ СРСР М.І.Лебедев у 1954 році, описуючи зв'язки Ф.Е.Дзержинського з Феодосієм Івановичем, написав: «Я ручаюся своїм партбилетом, своєю честю більшовика, що Слюсаренко цілком і ніде не вчинив проступку проти свого народу, проти своєї держави робітників і селян, проти своєї більшовицької партії, яку він у часи реакції самодержавства будував, зміцнював і боровся за чистоту її прапора, за дисципліну в її лавах більше двадцяти п'яти років».

У квітні 1924 року Феодосія Івановича «перекидають» на Далекий Схід. Тут призначають головою правління Уссурійської залізниці. В одному з найвіддаленіших і найглухіших закутків величезної імперії — не мед. До того ж — умови екстремальні. Залізниця мала не лише величезне народногосподарське, а й військово-стратегічне значення. Доводилося працювати, не покладаючи рук, шукати шляхи поліпшення стану справ. І, природно, зустрічатись, спілкуватись з десятками, сотнями людей. Деяким з них про це згодом нагадають органи НКВС. Окремі продадуть Слюсаренка, як Іуда Ісуса Христа.

Скажімо, О.М.Калашников. На допитах у м. Владивостоці 24-26 травня 1937 року він одразу визнав себе винним у приналежності до «контрреволюційної японсько-троцькістської організації». У 1926 році йому довелося не за своєю волею повернутися з Харбіна, де працював головою комітету профспілок Харбінського вузла Китайської військової залізниці. Став головою місцевому управлінню Уссурійської залізниці. Оскільки матеріальне становище Калашникова значно погіршилося, то він почав ремствувати. Тут його й «помітив» начальник залізниці Ф.І.Слюсаренко, який і «завербував Калашникова до контрреволюційної диверсійно-шкідливої організації».

Після цього становище Калашникова різко змінилося на краще. Він став особистим секретарем начальника залізниці, обраний за його протекцією секретарем парткому. «Слюсаренко наблизив мене до себе і дуже мені довіряв, — твердив зрадник. — І навіть обіцяв висунути на більш відповідальну адміністративну посаду».

Отже, київські слідчі, вимагаючи від Ф.І.Слюсаренка «правдивих зізнань», мали у своєму розпорядженні деякі документи, надіслані далекосхідними колегами. Зокрема, копії документів Калашникова. Залишалось ґрунтовніше «опрацювати» версію вербування Феодосія Івановича японською розвідкою під час його перебування в Японії, Харбіні, встановити його подальші зв'язки з ворожими країні іноземними центрами...

Слідчий: Чи зустрічалися ви з Хіросімо після повернення з Японії в СРСР?

Підслідний: Так, один раз в СРСР я з ним зустрівся.

Слідчий: Коли і де?

Підслідний: Точно не пам'ятаю, у 1931-му чи 1932-му роках я зустрічався з Хіросімо у Києві.

Слідчий: Розкажіть докладніше, за яких обставин ви зустрічалися з Хіросімо.

Підслідний: Точно все пригадати не можу, але добре пам'ятаю, що зустрівся з ним на старому вокзалі за обіднім столом.

Слідчий: То що, ця зустріч з Хіросімо сталася випадково?

Підслідний: Ні, не випадково. Я знав, що Хіросімо у Києві.

Слідчий: Звідкіля ви про це дізналися?

Підслідний: Я тепер пригадую, що Хіросімо подзвонив мені з вокзалу і сказав, що хотів би зі мною побачитися. Тоді я був директором Південно-Західної залізниці, поїхати на вокзал за браком часу не міг і послав за ним колишнього начальника тяги управління залізниці Букасова. Він і зустрів Хіросімо. Потім поїхав на вокзал, де ми й пообідали. (Пізніше на допиті 23-24 серпня 1937 р. Михайло Єфремович Букасов засвідчить, що, дійсно, Слюсаренко попросив його зустріти 4-х японців і супроводжувати їх, для чого дав автомобіль марки «Б'юїк». Він одвіз гостей в готель «Континенталь», потім — в Києво-Печерську лавру. Відвідали театри:

Соловцевський, Оперний і Російський, що на вулиці Фундуклеєвській. Побували на Хрещатику, у міських садах на дніпровських схилах. З чотирьох японців добре знав російську мову лише один).

Слідчий: Як Хіросімо дізнався про номер вашого службового телефону?

Підслідний: У той час він працював на колишній Казанській залізниці, де, мабуть, дізнався про мою посаду і номер телефону.

Слідчий: З якою метою Хіросімо приїздив до Києва? Ви не цікавилися?

Підслідний: Пригадую, я запитував Хіросімо про це. Він відповів, що Київ є одним з найдавніших міст, а тому приїхав познайомитися з ним.

Слідчий: Ви знову кажете неправду. Хіросімо приїздив у Київ для налагодження зв'язків по розвідувальній роботі. Пропонуємо почати давати правдиві показання.

Підслідний: Я даю одверті показання. Я не знаю про справжні причини приїзду Хіросімо до Києва. Він мені розповідав, що хоче побачити місто. Більше з Хіросімо я не зустрічався”.

Що й казати: досі слідству не вдалося просунути вперед у задалегідь наміченому плані: довести, що Слюсаренко — японський шпигун. Незважаючи на всі зусилля, підслідний уміло обминає всі розставлені слідством пастки. Тоді слідчий починає «заходити» з іншого боку.

“**Слідчий:** Ви бували в Харбіні?

Підслідний: Так. Як голова правління Уссурійської залізниці.

Слідчий: Скільки разів ви туди приїздили?

Підслідний: Разів 8-10.

Слідчий: З ким з японців там зустрічалися?

Підслідний: Звичайно, в Харбіні я зустрічався з колишнім керуючим Південно-Маньчжурської залізниці японцем Усамі. З ним постійно був перекладач Гунзі. Інших знайомих японців у Харбіні в мене не було.

Слідчий: З Усамі та Гунзі в Радянському Союзі вам не довелося зустрічатися?

Підслідний: Зустрічався. У 1928 чи 1929 роках, — не пам'ятаю точно — Усамі з перекладачем Гунзі приїздив на Уссурійську залізницю. Пробули вони в Хабаровську один день, потім виїхали в Читу, а звідти через Владивосток повернулися до Харбіна. Я з ним провів тільки один день.

У 1931 році, коли я був начальником Південно-Західної залізниці, в Одесі відбувалась конференція з питань Європейсько-Азіатського пасажирського руху. Разом з делегатами від Японії на ній присутнім був і їхній перекладач Гунзі. З ним я там зустрічався. Більше ні з Усамі, ні з Гунзі я не бачився”.

І тут, як бачимо, двобій слідчого з підслідним закінчується на користь останнього. Тому на деякий час Слюсаренка залишають у спокої.

До японських «варіацій» слідчі повернулися ще одного разу, під час

допитів 27-28 серпня 1937 р. Тоді на запитання, чи листувався Слюсаренко з Хіросімо, Феодосій Іванович дав докладну відповідь. Після повернення з Японії Слюсаренко одержав дві поштові листівки з поздоровленнями. Але Хіросімо не відповів. На цьому їхнє листування припинилося...

Отже версія про те, що Слюсаренко — японський шпигун, лопнула, наче мильна бульбашка.

20 липня 1926 року раптово помер Ф.Е.Дзержинський. Відбулися значні переміни у функціонуванні планово-економічних, управлінських, господарських структур, кадрові переміщення у вищих ешелонах керівництва. Комісаріат шляхів сполучення очолив Л.М.Каганович — людина, про невігластво якої ходили анекдоти.

Професійну недолугість «залізний нарком» з лишком компенсував жорстокістю, масовими гоніннями на кадри залізничників. Небувалих розмірів набули репресії у цій галузі народного господарства. Не уникнув гонінь і Слюсаренко.

У 1933 році «за формально бюрократичне ставлення до справи проведення в життя рішень ЦК ВКП(б) і Ради Народних Комісарів СРСР» його увільняють від обов'язків начальника Південно-Західної залізниці і призначають начальником будівельної контори Пермської залізниці. Потім Слюсаренко деякий час працює у Москві заступником начальника вагонного управління Народного комісаріату шляхів сполучення СРСР. У червні 1935 року повертається до Києва начальником Дарницького вагоноремонтного заводу. Як зарекомендував себе у колективі, дають уяву свідчення людей, котрі з ним тоді працювали.

Колишні працівники заводу В.Лашкул, Г.Кошинь, Я.Волошин, В.Кирпичев, М.Чухнов в один голос позитивно оцінювали ділові й людські якості Феодосія Івановича. Непоганий організатор, багато сил та енергії віддавав будівництву й реконструкції заводу, виконанню виробничих планів. У колективі користувався авторитетом і повагою. За об'єктивність, витримку, товариськість. Усі відзначали його вихованість, освіченість і культуру.

Про смаки, уподобання Ф.І.Слюсаренка можна судити і з домашньої обстановки. Проживав він на момент арешту 28 липня 1937 року по вулиці Розі Люксембург (нині Липська), в будинку 15/17, помешканні 38. Як на той час (та й на нинішній) квартира досить простора — чотирикімнатна. У ній Феодосій Іванович мешкав з дружиною Марією Олександрівною і сином Левком.

Киянин Володимир Денисович Домових добре знав сім'ю Слюсаренків і залишив детальний опис їхньої квартири. Насамперед йому запам'ятався кабінет Феодосія Івановича. Тут стояли письмовий стіл, крісло і шкіряний диван. Усі стіни заставлені книжковими шафами. (Під час конфіскації особистого майна у Слюсаренків вилучили більше 3 тисяч томів політичної і художньої літератури. Причому, читаних, з помітками. — *Авт.*).

У їдальні стояли стіл, буфет, м'які крісла, диван. А ще — програвач з

великою кількістю унікальних грамзаписів. Зі смаком обставлені спальня і дитяча кімната.

Ще впадали у вічі кілька майстерно виконаних картин. Серед них — написаний олією портрет Т.Г.Шевченка. Вельми красномовна деталь, що засвідчує духовні уподобання мешканців квартири.

В усьому відчувався хороший смак, дбайлива натура господині Марії Вікторівни. Народилася вона в Петербурзі. Росіянка. Навчалася у Київській консерваторії, де згодом почала викладати. Стала співачкою. Друзів сім'ї приваблювали гостинність, добрий український гумор Феодосія Івановича, людини доброзичливої, начитаної. Зігрівала теплом, непідробною щирістю і сама господиня. А тому гості у Слюсаренків були постійно.

І на роботі, і вдома Феодосія Івановича шанували, цінували. Не склалися лише стосунки з начальством. З формулюванням «За незабезпечення належного керівництва» його у кінці 1936 року увільняють з посади начальника Дарницького вагоноремонтного заводу і невдовзі призначають керуючим трестом будматеріалів Київського обласного тресту будматеріалів.

Над головою Слюсаренка нависла загроза. Йшло поспішне нагромадження фактів про його «контрреволюційну троцькістську діяльність». 28 липня 1938 року молодший лейтенант Задоя пише постанову про необхідність розпочати по даній справі попереднє слідство, про необхідність утримання Ф.І.Слюсаренка під вартою у спецкорпусі НКВС при Київській в'язниці. Того ж таки дня заступник прокурора Південно-Західної залізниці А.Павлович «проникливо» вбачає ніби «матеріалами слідства встановлюється, що Слюсаренко є членом контрреволюційної троцькістської організації» і санкціонує арешт і утримання у в'язниці.

Розпочинаються масові арешти працівників структурних підрозділів Південно-Західної залізниці. Безвинних людей спішно розподілили за ознаками причетності до декількох антирадянських організацій: есерівської диверсійно-терористичної, троцькістсько-терористичної, польської диверсійно-шпигунської, до агентури німецької розвідки.

Усі вони «займалися» шкідницькою діяльністю. Щоб розширити географію, Слюсаренка зробили ще й японським шпигуном.

Розпочалися допити, їхній характер відомий з багатьох документальних свідчень і публікацій. Тому «технологію» катувань, фізичного і морального пригнічення, «вибивання» зізнань підслідних не варто розписувати ще раз. Людей примушували оббріхувати один одного, давати неправдиві показання.

Не поминула ця гірка доля й Слюсаренка. У чому його тільки не звинувачували! Що засмітив апарат управління залізниці активними троцькістами. Що займався диверсійними акціями, контрреволюційною діяльністю та іншими чорними справами.

Як видно з матеріалів кримінальної справи по звинуваченню Слюсаренка Ф.І., слідчі намагалися підкріпити свої версії не лише

свідченнями інших заарештованих, його особистими «зізнаннями», а й деякими документальними матеріалами.

У 1931 році комісія під головуванням Слюсаренка ухвалила замінити на ділянці Шепетівка II — Лепетівка, що йшла до польсько-радянського кордону, важкі рейки типу III-A на легкий тип — 9. Чим було викликане таке рішення, якими техніко-економічними міркуваннями — про це у доповідній записці старшого слідчого прокуратури залізниці не повідомляється. Зате міститься твердження, що у військовий час це могло б спричинити до утворення «пробок» у розкладі руху поїздів до кордону.

Сфабриковану кримінальну справу на Ф.І.Слюсаренка 19 листопада 1937 року розглянула виїзна сесія Військової колегії Верховного суду. На закритому судовому засіданні Слюсаренко відмовився від показань, які давав на попередньому слідстві і винним себе не визнав. Суд на це не звернув уваги. Він констатував, що Слюсаренко з 1931 року став японським шпигуном, а з 1933 — увійшов до складу троцькістської диверсійно-терористичної організації і займався шкідницькою діяльністю. На основі ст. ст. 54-1"а" і 54-11/КК УРСР (зрада Батьківщині, участь в антирадянських організаціях, терористичних акціях і диверсіях) його засудили до вищої міри покарання. Як свідчить акт про виконання вироку, Слюсаренка розстріляно 20 листопада 1937 року у м. Києві.

Лиха доля спіткала й Марію Олександрівну, яка ніколи ні до яких партій не належала. Як члена сім'ї засудженого учасника троцькістської організації її 28 листопада (на 10-й день після вироку чоловіку) заарештували. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 16 березня 1938 року Марію Олександрівну засудили до 8-річного ув'язнення у виховних трудових таборах. Там, у Кагарлазі Карагандинської області, вона передчасно померла 31 грудня 1940 року. Де її поховали — невідомо.

На час розстрілу Феодосію Івановичу виповнювався без малого 51 рік. Вік інтелектуального розквіту, професійної зрілості, філософського осмислення і ставлення до життя. Скільки він міг ще зробити корисного для держави, доброго — для людей. Не судилося. В 1957 році Головною Військовою прокуратурою СРСР було встановлено, що Ф.І.Слюсаренка засудили на основі неперевірених і непідтверджених матеріалів. Військова колегія Верховного суду СРСР 28 березня 1958 року вирок від 19 листопада 1937 року скасувала. Справа щодо Слюсаренка судочинством була припинена за відсутністю складу злочину. Реабілітована у 1957 році й його дружина Марія Олександрівна Слюсаренко (посмертно). Лише через 20 років подружжю Слюсаренків повернули чесне ім'я.

**Володимир БУРДЕНЮК,
Віктор МАРИНІН**